

25-26
mayıs
2016

Uluslararası
Hacı Bayram-ı Velî
Sempozyumu
Bildiriler Kitabı 1

EDİTÖR
PROF. DR. AHMET CAHİD HAKSEVER

ULUSLARARASI
HACI BACI BAYRAM-I VELİ
SEMPOZYUMU BİLDİRİLER KİTABI 1

kalem
EĞİTİM KÜLTÜR AKADEMİ DERNEĞİ

EDİTÖR
PROF. DR. AHMET CAHİD HAKSEVER

EDİTÖR YARDIMCILARI
DR. MEHMET YILDIZ
HARUN ALKAN

YAYIN KURULU
PROF. DR. ETHEM CEBECİOĞLU
PROF. DR. AHMET CAHİD HAKSEVER
PROF. DR. M. MUSTAFA ÇAKMAKLIOĞLU
DOÇ. DR. VAHİT GÖKTAŞ
YRD. DOÇ. DR. ÖNCEL DEMİRDAŞ
DR. MEHMET YILDIZ
HARUN ALKAN

GRAFİK TASARIM
TAVOOS

UYGULAMA
TAVOOS

BASKI YERİ
ANIL MATBAACILIK, DİKKEN CAD. NO: 244/P 13-14,
TEL: +90 (312) 483 6353, ANKARA

BASKI TARİHİ
30.11.2016

ISBN
978-605-8560-24-6

YAZIŞMA ADRESİ
Kalem Eğitim Kültür Akademi Derneği, Hacı Bayram Mah
Şeyh İzzettin Sk. No: 9 Ulus/ANKARA Tel: +90 (312) 232 4226;
kalemsempozyum@gmail.com

HÜSÂMEDDİN ANKARAVÎ CÂMİİ VE TÜRBEŞİ

The Mosque and Tomb of Hüsâmeddin Ankaravî

Y. Mîmar

MEHMET EMİN YILMAZ

Uzm. Sanat Târihçi

FATİH MEHMET TANRIVEREN

Türk Mîmârisi Araştırma Merkezi, Ankara

Özet

Hüsâmeddin Ankaravî, Hacı Bayram-ı Veli haleflerinden Emir Sikkînî'nin kurduğu ve ikinci devre Melâmîleri olarak bilinen “Melâmîyye-i Bayrâmîliği'nin” şeyhlerindedir. 964 (1566-67) tarihinde Ankara kalesinde hapisken vefat eden Hüsâmeddin Ankaravî, bu tarihten evvel Haymana ilçesinin Kutluhan köyünde bir câmi inşa ettirmiştir. Yapılan araştırmalarda buranın zaman içerisinde câmi, tekke, türbe ve mektep olmak üzere küçük bir külliyyeden müteşekkil olduğu görülmektedir. Günümüze bu külliyyeden sadece câmi ve türbe ulaşmıştır. Bu makâlede Ankara ilinin Haymana ilçesine bağlı Kutluhan ile Altıpınar köyleri arasında yer alan Hüsâmeddin Ankaravî Câmii ve Türbesi'nin inşâ dönemi ve mimârî üslûbu bağlamında ayrıntılı bir tetkiki yapılıp, bölgedeki aynı döneme ait benzer örneklerle karşılaştırılması sunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Hacı Bayram-ı Veli, Melâmîyye-i Bayrâmîyye, Hüsâmeddin Ankaravî, Haymana, Câmii ve Türbe.

Câmii ve türbenin onarılması amacıyla, Ankara Vakıflar Bölge Müdürlüğü tarafından ASIR PROJE Restorasyon Mimarlık firmasına restorasyon projeleri çizdirilmiştir. Bu makale de proje hazırlanması esnasında yapılan araştırmaların ürünüdür. Hazırlanan projeler 22/02/2016 târih ve 1842 sayılı karar numarasıyla Ankara 2 Numaralı Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğü tarafından onaylanmıştır. Çalışmada, Mîmar Hasan Fevzi Çüçen, Y. Mîmar Mehmet Emin Yılmaz, Uzm. Sanat Tarihçi Fatih Mehmet Tanrıveren, Mîmar Dilek Özen, İnşaat Teknikeri Sedat Şahin ve Restoratör Duygu Balcı görev almıştır. (bilgi@asirproje.com.tr)

Abstract

Hüsâmeddin Ankaravî was one of the sheikhs of “Melâmîyye-i Bayrâmîlik” as the second cycle of “Melâmîler” that was established by Emir Sikkinî who was one of the best successors of Hacı Bayram-ı Velî. In 964 (1566-67) before Hüsâmeddin Ankaravî was captured and died in detention in Ankara Castle, he had built a mosque in Kutluhan village in Haymana. According to researches, it is noticed that during the ages, this place has been used as mosque, dervish lodge, tomb and school; therefore, it has some relative buildings, either. Nowadays, only the related buildings and the mosque remains. In this article, a research is carried out on Hüsâmeddin Ankaravî Mosque’s architectural principles and its construction era, which is located in Haymana region of Ankara between Kutluhan and Altıpınar villages; moreover a comparison is carried out between this building and the similar ones in the region.

Key Words: Hacı Bayram-ı Velî, Melâmîyye-i Bayrâmîye, Hüsâmeddin Ankaravî, Haymana, mosque, tomb.

Câminin Bânisi ve İnşa Târîhi Hakkında

Hüsâmeddin Ankaravî, Hacı Bayram-ı Velî haleflerinden Emir Sikkinî’nin (Ömer Sekkinî, Bıçakçı Ömer Dede) kurduğu ve ikinci devre Melâmîleri olarak bilinen “Melâmîyye-i Bayrâmîliği’nin” şeyhlerindedir. Ayaşlı Bünyamin, Aksaraylı Pir Ali, Çelebi Şeyh İsmaili Ma’şuki ve Hayrabolulu Sarban Ahmed’den sonra Hüsâmeddin Ankaravî, Melâmî kutbu olmuştur¹.

Melâmîyye-i Bayrâmîliği’nin çiftçilikle uğraşan kesimin Anadolu koluna mensup olan Hüsâmeddin Ankaravî², Haymana ilçesinin Kutluhan Köyü’nde dünyaya gelmiştir. Doğum tarihi hakkında herhangi bir malumata ulaşamadığımız Ankaravî, H. 964/M.

¹ Ebu Rıdvan Mustafa Sadık el-Vicdânî, *Melâmîlik*, Evkâf-ı İslâmiye Matbaası, İstanbul-R.1338-1340/M.1922-1924, s. 53; Abdülhakî Gölpinarlı, *Melâmîlik ve Melâmîler*, Devlet Matbaası, İstanbul-1931, s.71, 174.; Osmânzâde Hüseyin Vassâf, *Sefîne-i Evliyâ*, Hazırlayanlar: Mehmet Akkuş-Ali Yılmaz, Kitapevi, 3. Baskı, İstanbul-2015, Cilt 2, s.478-480.; Enver Behnan Şapolyo, *Mezhepler ve Tarikatlar Tarihi*, Elif Kitapevi, 2. Baskı, İstanbul-2004, s. 166-168.; Tarık Velioğlu, *Osmanlı’nın Manevi Sultanları*, Ufuk Yayınları, 3. Baskı, İstanbul-2012, s. 111-112.; Mustafa Kara, *Tasavvuf ve Tarikatlar Tarihi*, Dergâh Yayınları, 12. Baskı, İstanbul-2014, s.222.; Haşim Şahin, “İkinci Devre (Bayrâmî) Melâmîliğine Genel Bir Bakış”, *Uluslararası Melâmîlik ve Seyyid Muhammed Nûru’l-Arabî Sempozyumu Bildirileri*, 9-10. Mayıs 2015 Antalya, Ankara-2016, s. 63.

² Ahmet Yaşar Ocak, *Osmanlı Toplumunda Zındıklar ve Mülhidler 15-17. Yüzyıl*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 4. Baskı, İstanbul-2013, s. 321; Mustafa Kara, “Melâmîtiye”, *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası*, Prof. Dr. S. F. Ülgener’e Armağan, İstanbul-1987, Cilt 43, s. 592.

1566-67 tarihinde Ankara kalesinde hapisken vefat etmiştir³. Hüsâmeddin Ankaravî'den sonra ise halefleri Bosnalı Şeyh Hamza Bâlî ve Şeyh Hasan Kabâduz kutbiyet makamına geçmiştir⁴.

Evliyâ Çelebi, seyahatnâmesinde Ankaravî hakkında şu bilgileri aktarmaktadır: “Ahmet Sarbânî halifesidir. Ankara Kalesi'nde hapis iken “Sabah bizi defn edin.” Buyururlar. Sabahleyin hapis haneden ke-sinlikle insan ve cinden kimse yok iken bir sarı hurma lifi kefenine sa-rılmış yıkanmış ve kokulanmış olarak ölü bulunur. Bütün Ankara halkı hayretler içinde kalırlar. Hâlâ zâviyesi hazîresinde gömülüdür”⁵.

Melâmîlik hakkında ana kaynak olarak kullanılan Sarı Abdul-lah Efendi'nin “Semeratü'l-fuad fi'l-mebde ve'l-meâd” isimli ese-rinde ise Hüsâmeddin Ankaravî hakkında şu bilgiler yer almakta-dır: “Ankara yakınlarında doğduğu ve ikamet ettiği Kutluhan köyün-de Cuma ve bayram namazları için bir câmi-i şerîf binâsına mübâseret (teşebbüs-bir işi başlama) etmiş ve câminin inşasında gönüllü ola-rak halk, ahşap ustaları ve askerler çalışmışlardır. İnşâ sırasında Zâl Paşa'nın o zamanki Ankara doğusundaki hassa voyvodası olan kişi, şeyhin oğlunda gördüğü güçlü tazıya⁶ talip olur. Bu isteği yerine geti-rilmeyen voyvoda, Hüsâmeddin Ankaravî'ye düşmanlık duyar ve meh-dilik iddiasında bulunduğu iftirasıyla emir verdirerek Ankara kalesine hapseder. Durumu tekrar mahkemede incelenmek üzereyken, şeyh ha-pishanede vefat eder”⁷.

Melâmîlik hakkında bir diğer önemli eserlerde bulunun La'lizâde Abdülbâki⁸ ve Müstakimzâde Süleyman Sadeddin b. Ab-

³ Vassâf, *Sefîne*, Cilt 2, s. 480.; Şaban Er, *Melâmîlik ve Osmânî Devri Melâmîleri*, Kutup Yıldızı Yayınları, 1. Baskı, İstanbul-2015, s. 200.

⁴ Vassâf, *Sefîne*, Cilt 2, s.481-482, 503-507.; Gölpınarlı, *Melâmîlik ve Melâmîler*, s.72-79.; Şahin, “İkinci Devre (Bayrâmî) Melâmîlik”, s. 64-66.; Er, *Melâmîlik*, s. 205, 211, 224.; Velioglu, *Osmanlı'nın Manevi Sultanları*, s. 114-117.; Mahmud Erol Kılıç, *Anadolu Tasavvuf Tarihine Notlar I*, Sufi Kitap, 1. Baskı, İstanbul-2016, s. 24, 256.

⁵ Yücel Dağlı, Seyit Ali Kahraman, *Gümüz Türkçesiyle Evliya Çelebi Seyahatnamesi: Bursa-Bolu-Trabzon-Erzurum-Azerbaycan-Kafkasya-Kırım-Girit*, YKY, 1. Baskı, Cilt 2, Kitap 2, İstanbul, 2005, s. 531.

⁶ Ahmet Yaşar Ocak buradaki hayvanı Arap atı şeklinde ifade etmektedir. Bakınız; Ocak, *Zındıklar ve Mühlidler*, s. 322.

⁷ Sarı Abdullah Efendi, *Semeratü'l-fuâd fil-mebdei vel-meâd*, Evkâf-ı İslâmiye Matbaası, İstanbul-1288, s. 256-257.

⁸ La'lizâde Abdülbâki, *Menâkıb-ı Melâmîyye-i Bayramiyye*, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kitaplığı, No: O.E.603, s. 285-287.; La'lizâde Abdülbâki, *Tarikat-ı Aliye-i Bayramiyeden Taife-i Melamiyenin Anane-i İradetleri Ve Keyfiyet-i Sohbetleri Ve Aşk-i Muhabbetullaha Cümleden Ziyade Rağbetleri Beyanındadır*, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kitaplığı, No:

durahman⁹ ise Sarı Abdullah Efendi'nin Ankaravî hakkında bahsetmiş olduğu bilgilere küçük ekleme ve değişiklikler yaparak eserlerinde aynı şekilde bahsettikleri görülmektedir.

Ahmet Yaşar Ocak, Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde 18/M/976 (13 Temmuz 1568) tarihli mühimme kaydında “*maslûp (asılmış) Şeyh Hüsam*” ifadesine ve Nûrullah-ı Bosnavî'nin (ö. 1617) Silsiletü'l-Mukarrebini isimli eserinde “*Şeyh Hüsameddin-i Ankaravî'nin idam edildiği...*” bilgisine rastlamaktadır. Birbirini destekler nitelikte olan her iki kayda göre, şeyhin mehdilik iddiasıyla ayaklanma teşebbüsünde bulunacağı suçuyla, yargılandıktan sonra Ankara Kalesi'nde idam edildiği görülmektedir¹⁰.

Kitâbesi günümüze ulaşmayan yapının ulaşılabildiğimiz kaynaklarda iki adet vakfiye kaydına rastlamaktayız. Bunlardan ilki 1605 târihli Bursa Şer'iyye Sicilinde geçmektedir. H. Şevval 1013 (M. Şubat/Mart 1605) tarihli bu vakıf kaydına göre “*Kutluhan köyünde Şeyh Hüsam Efendi bir câmi, bir tekke ve bir mektephâne binâ yaptırdığı ve bunlara bir değirmen, Âsitane'de iki katlı bir bina ile bazı ihtiyaçları karşılaması için bir miktar para vakfettiği*” geçmektedir¹¹. Bir diğer kayıt ise Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi'nde 1067 numaralı şahsiyet kayıt defterininin 111. sayfa, 2. satırında geçmektedir. Bu kayıta “*Ankara'da Haymana-i Sağır (Küçük Haymana) Kutluhan'da Şeyh Hüseyin Câmi Vakfı (Câmide mütevellî Müsliye Tecdid Gurre-i Ramazan 1119 (M. 1707))*” bilgisi yer almaktadır¹². Ayrıca câminin Başbakanlık Osmanlı Arşivinde, 1852 ve 1853 târihlerine ait tamerine ilişkin kayıtları bulunmaktadır¹³.

316, s. 33-36.

⁹ Müstakimzâde Süleyman Sadeddin b. Abdurahman, *Menakıb-ı Melamiye-i Şuttariye-i Bayramiye*, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kitaplığı, No: O.E.481, s. 64-66.

¹⁰ Ocak, *Zındıklar ve Mühlidler*, s. 323.; Ahmet Yaşar Ocak, *Yeniçağlar Anadolu'sunda İslam'ın Ayak İzleri Osmanlı Dönemi*, Kitap Yayınevi, 2. Baskı, İstanbul-2012, s. 73-74.

¹¹ Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi, 3474 Numaralı Bursa Şer'iyye Sicil Kaydı

¹² Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi, 1067 Numaralı Şahsiyet Kayıt Defteri, s. 111.

¹³ BOA, A. 3MKT.DV..., 53/35, H.12/CA/1268 (M. 4 Mart 1852): 1- *Şeyh Ahmed Efendi'ye maas tahsisi. 2- Haymana'daki Kutluhan Camii'nin tamir edilmesi. 3- Köle köyündeki Camii'nin tamir edilmesi. 4- Ülemeden Yusuf Muhyiddin Efendi'nin bir işte istihdamı.*

BOA, MVL., 336/13, H.05/N/1269 (M. 12 Haziran 1853): *Ankara sancağının Haymana kazasında kain Kutluhan Camii'nin tamiri isti'zan. (4. Takrir)*; Bu vesikayı inceleyen ve de tercümesini yapan Şaban Er, şu bilgileri aktarmaktadır: “câminin ta'mire şiddetle muhtaç olduğu, yapılan keşfe göre “Onbeşbin” Kurûş masrafla ta'miri mümkün olacağı, câmi-i şerif vakfının bu ta'mir için imkanı olmadığı, Evkâf-ı Hümâyün Nezâreti'nden ödenmesi lüzumunu bil-

Yukarıda Hüsâmeddin Ankaravî ve cîmi hakkında farklı kaynaklardan edinmiş olduğumuz bilgiler neticesinde; gerek şeyhin yaşamış olduğu dönem itibariyle gerekse yapı mimârîsinin göstermiş olduğu özellikler bakımından cîmiyi 16. yüzyıl ortalarına târihlendirmek mümkündür. 1605 tarihli Bursa şeri'yye sicinlindeki vakıf kaydına göre buranın cîmi, tekke ve mektep olmak üzere küçük bir külliyyeden müteşekkil olduğu görülmektedir. Seyahatname ve Sefîne-i Evliyâ'da ise burası zâviye olarak geçmektedir.

Caminin batısında yer alan türbe ise şeyhin vefatı ile türbe yapısının malzeme ve teknik bakımından camiyle benzer özellik göstermesinden, cîmiden sonraki dönemde yani 16. yüzyılın üçüncü çeyreğinde yapıldığını tahmin etmekteyiz. İncelemiş olduğumuz kaynaklarda türbe binası hakkında herhangi bir malumata ulaşılmamıştır. Sadece Evliyâ Çelebi, şeyhin vefat ettikten sonra zâviye hazîresine defnedildiğini belirtmektedir. Yapmış olduğumuz saha incelemesinde, hazîreden günümüze sadece birkaç mezar taşı kalıntısının ulaştığı tespit edilmiştir.

Hüsâmeddin Ankaravî Câmii ve Türbesinin Yeri

Hüsâmeddin Ankaravî Câmii ve Türbesi, Ankara ilinin Haymana ilçesine bağlı Kutluhan ile Altıpınar köyleri arasındaki düzlük bir arazide yer almaktadır. Yapı, Ankara Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu tarafından 10.01.2003 gün ve 8539 numaralı kararı ile tescil edilmiştir.

Yapılarda Kullanılan İnşa Malzemesi ve Tekniği

Cîmi ve türbe, içte ve dışta kesme taş arasında moloz taş dolgunun kullanıldığı duvar örgüsüyle yığma tekniğinde inşa edilmiştir. Kasetleme (sandıklama) tekniği adı verilen bu duvar örgüsün-

diren; ancak Meclis-i Vâlâ tarafından tamirinin ileri bir tarihe ertelendiğini" bahsetmektedir. Bakınız; Er, *Melâmilik*, s. 208-209.

BOA, İ..MVL., 276/10748, H.19/N/1269 (M. 26 Haziran 1853): *Haymana kazasındaki Kutluhan cîminin tamiri*.

deki malzeme ise birbirine kireç harçla tutturulmuştur. Taş malzemenin yanı sıra yapıda mermer, demir ve ahşap malzemelerin kullanıldığı görülmektedir.

Mermer malzeme, câmi ve türbenin giriş açıklıklarındaki sövelerinde ve türbe içerisindeki mezarlarda kullanılmıştır. Demir malzeme, türbenin pencere korkulukları ile kapı kanadında, ahşap malzemenin ise türbenin cam bölmeli pencere doğramalarında kullanıldığı görülmektedir.

Câminin Plan Tipi ve Mimârî Tanımı

Düz bir arazi üzerine yığma olarak inşâ edilen câmi, dıştan dışa 15,60x17 metre ebadında ve boyuna dikdörtgen planlıdır. Câmi, ikinci sıra pencerelerin kemer hizasından itibaren üst kısmı tamamen yıkılmıştır. Kuzey tarafta, günümüze sadece zemin döşemesinin ulaştığı görülen son cemaat mahallinin kalıntısı yer almaktadır. Ayrıca yapıda minare bulunmamaktadır.

Oldukça sade olan cepheler, sivri kemerli ve iki sıra sistemindeki pencere açıklıklarıyla hareketlendirilmiştir. Harimin aydınlatılması güney, doğu ve batı cephelerinde altta ve üstte 2'şer adet, kuzey cephede ise giriş açıklığının alt iki yanında birer adet olmak üzere toplam 14 adet pencere açıklığıyla sağlanmıştır. Birbirine simetrik olarak yapılan bu pencerelerden alt sıradakiler ortalama 1,30x2,70 metre ebadında olup içte ve dışta kesme taş aynalı ve sövelidir. Bu söve aynalıklarından günümüze ise sadece doğu ve batı cephelerdekilerin giriş açıklığı tarafındaki pencerelerden; batıdaki iç, doğudaki ise dış kısımdakiler ulaşmayı başarabilmiştir. Cephelerdeki üst sırada pencereleri ise ortalama 0,95x1,85 metre ebadında ve küçüktür. Bunlardan doğu cephe de bulunan iki pencere ile güney cephenin doğusunda yer alan pencere açıklığının sivri kemerleri tamamen yıkılarak günümüze ulaşmamıştır.

Harime giriş, kuzey cephe ortasında 1,65x2,05 metre ebadındaki basık kemerli ve mermer söveli bir kapı açıklığından sağlanmıştır. Kapı açıklığının üzerinde, yaklaşık 0,55x0,85 metre eba-

dında dikdörtgen formlu bir kitâbelik yeri bulunmaktadır¹⁴. İçeriden dikdörtgen formlu olan harim kapısı, basık kemer hizasından kitâbeliğe kadar dekoratif amaçlı simetrik olacak şekilde dilimlendirilerek kemer formu verilmiştir. Giriş açıklığının iki yanındaki sivri kemerli pencere açıklıkları ise zemin döşemesinden harim içerisindeki dolgu toprak hizasına kadar tamamen yıkılmıştır.

İçten içe 13,32x14,58 metre ebadındaki harim, boyuna dikdörtgen planlıdır. Harimin güney duvar ortasında, yarım daire nişli ve kesme taş malzemeli mihrabı yer almaktadır. Mihrap nişi, 0,74 metre derinliğinde ve yaklaşık 3,25 metre yüksekliğinde olup kavsarası hafif sivri kemerlidir. Mihrabın niş kavsarası, yukarı doğru daralan kademeli 5 basamaktan oluşmaktadır.

Harim duvarının kuzeybatı köşesindeki ahşap kiriş yuva izlerinden, yaklaşık 2,90x4,30 metre ebadındaki alana konumlanan ahşap bir mahfilin yer aldığını tahmin etmekteyiz.

Harim üzeri, yıkık olduğundan günümüzde açık bir vaziyettedir. Yapının boyuna dikdörtgen planlı olması ve duvarlarda herhangi bir kubbe izine rastlanmaması, yapı üzerinin ahşap tavanlı ve toprak damla örtüldüğü fikrini ortaya çıkarmaktadır. Nitekim zaman içerisinde üst örtünün yıkılarak harim içerisine dolduğu ve mevcut bu toprak dolgu üzerinde de herhangi bir kubbe veya çatı (tuğla, kesme taş veya kiremit) kalıntısına rastlanmadığından câmi üzerinin ahşap tavanlı ve toprak damla örtüldüğü fikrini güçlendirmektedir. Bu kadar büyüklüğe sahip bir tavanın taşınması ise ancak ahşap direklerle veya taş sütunlarla sağlanabilirdi. Yine harim zeminindeki mevcut dolgu toprak içerisine baktığımızda, taş kalıntılarının (sütun) olmayışı bizlere harim tavanının ahşap direklerle taşınmış olabileceğini işaret etmektedir. Ancak kesin bir sonuca ulaşılabilmek için harim içerisindeki dolgu toprağın tamamıyla boşaltılarak kalıntı aranması ve ahşabın zeminde oturduğu kaidelere veya ahşabın direk zemine oturturulmuş ise zemindeki izlerine rastlanılmasıyla mümkündür. Ayrıca harimin giriş açıklığı-

¹⁴Yöre halkından edindiğimiz bilgilere göre, kitâbenin ak mermer malzemeden olduğu ve geçmiş yıllarda Konya'dan gelen bir akademisyen tarafından sökülerek götürüldüğü ifade edilmektedir.

nın üst kısımdaki iki yanında ve aynı aks doğrultuda mihrap duvarının üst kısımdaki iki yanda ahşap kemerlerin oturduğu kiriş yuva izleri gözlenmiştir. Yukardaki veriler sonucunda harimin, Orta Anadolu'nun 16-17. yüzyıldaki ahşap câmilerinde görüldüğü gibi ortada mihraba dik üç sahin olacak şekilde, iki sıra ahşap direk ve bu direklere oturan ahşap kirişli bir tavana sahip olduğu söylemek mümkündür.

Harim zemini, günümüzde toprak ve moloz malzemeyle dolduğu için zemin döşemesi hakkında bir bilgiye ulaşılamamıştır. Yapıda gerek son cemaat yeri döşemesinde, gerekse yapının büyük bir kısmında taş malzemenin görülmesinden dolayı harim zemininde de taş malzemenin kullanılmış olabileceğini söylemek mümkündür.

Câminin kuzey tarafında, günümüze sadece zemin döşemesi ulaşan son cemaat mahallinin kalıntısı yer almaktadır. Mevcut kalıntıya göre son cemaat yeri, yaklaşık 4,60x15,60 metre ebadında, enine dikdörtgen bir plana sahiptir. Mevcut izlerden son cemaat mahallinin sağ ve sol bölümleri, harim giriş aksı zemininden, seki şeklinde yükseltilmiştir. Ayrıca bu kısım, benzer dönem câmilerindeki gibi ahşap direkli bir sundurmayla örtüldüğünü tahmin etmekteyiz.

Kesme taş örgülü duvarlarla masif bir görünüme sahip olan yapı, günümüzde sade bir görünümü sahip olup tezyînatsızdır. Cepheleer, iki sıra sisteminde açılan sivri kemerli pencerelerle hareketlilik sağlanmıştır. Harim giriş açıklığı dıştan mermer söveli ve basık kemerli içten ise dilimli taş kemerle dekore edilmiştir. Ayrıca mihrabın niş kavsarası, yukarı doğru daralan kademeli 5 basamaktan oluşturularak hareketlendirilmiştir.

Türbenin Plan Tipi ve Mimâri Tanımı

Câminin batı tarafında yer alan türbe, dıştan dışı 6,80x6,85 metre ebadında kare planlıdır. Türbenin özgün üst örtüsü tamamen yıkılmış, yerine ise yakın dönemde yapılan betonarme tavan ile kapatılmıştır.

Türbeye giriş, kuzey cephe ortasındaki mermer söveli ve basık kemerli bir kapı açıklığından sağlanmıştır. Yaklaşık 1,09x1,45 metre ebadındaki bu açıklık, üç taraftan silmeyle çevrelenmiştir. Kapının basık kemer alınlığında, enine dikdörtgen formlu ve yan kenarları dilimli iki adet kartuş yer almaktadır. Kitâbelik olarak düşünülen bu kartuşların iç kısımları inşâatın yarım kalmasından dolayı boş bırakıldığı tahmin edilmektedir. Kitabe kartuşları altındaki üçgen köşelikler ise yine kitabedeki gibi boş ve yalın bırakılmıştır.

Türbenin kuzey cephedeki kapı açıklığının iki yanında yaklaşık 0,65x1 metre ebadında ve boyuna dikdörtgen formda birer adet pencere açıklığı yer almaktadır. Pencere açıklıkları günümüzde cam bölmeli ve ahşap doğramalı tek kanatlı pencerelerle kapatılmıştır. Açıklıklar özgünde mermer söveli olup bu sövelerin bir kısmı zaman içerisinde yıkılarak kaybolmuşken, bir kısmı ise yöre halkı tarafından gerçekleştirilen yakın dönemde gerçekleştirilen onarım sırasında, türbe duvar örgüsü içerisinde kullanılmıştır. Ayrıca türbenin diğer cepheleri ise sağır vaziyettedir.

İçten içe 4,60x4,65 metre ebadındaki türbe, kare planlı ve duvarları sıvasızdır. Türbe içerisinde yan yana iki adet mezar yer almaktadır. Zaman içerisinde tahribata uğrayan bu mezarlar, türbe duvarlarıyla birlikte onarım geçirmiştir. Mezarlardan güney taraftaki, mermer sandukalı olup Şeyh Hüsâmeddin Ankaravî'ye ait olduğunu düşünmekteyiz. Sandukanın silindirik formlu ayak ve baş şahideleri sade ve yalındır. Günümüzde ayak şahidesinin üst kısmı, kırık vaziyettedir. Sandukanın batı yüzey ortasında, kabartma tekniğinde irice bir gülbezek motifi işlenmiştir. Türbenin giriş açıklığı tarafındaki diğer mezar ise özgünde sandukalı iken zaman içerisinde yıkılarak bozulmuştur. Diğer sandukadaki gibi mermer ve silindir formlu şahidelere sahip olup baş taraftakinin yarısı kırık vaziyettedir. Ayrıca türbe içerisindeki bu mezarların üzeri yeşil renkli puşidelerle örtülüdür.

Türbenin zemin döşemesi ise yine yakın dönem onarımlarında beton harçla kaplanmıştır.

Değerlendirme ve Sonuç

Ankara ilinin Haymana ilçesine bağlı Kutluhan ile Altıpınar köyleri arasındaki düzlükte yer alan Hüsameddin Ankaravî Câmii ve Türbesi, günümüze metruk ve viran bir vaziyette ulaşmış olup işlevsizdir. Yapılan araştırma ve incelemeler neticesinde Hüsâmeddin Ankaravî Câmi, Orta Anadolu'daki 16. yüzyıldaki ahşap camilerinde görüldüğü gibi ortada mihraba dik üç sahin olacak şekilde iki sıra ahşap direk ve bu direklere oturan ahşap kirişli bir tavana sahip olduğu tespit edilmiştir. Harimin üzeri ise toprak damla örtülüdür. Yapının kuzeyinde, mevcut kalıntılardan yola çıkılarak, altı adet ahşap direk tarafından taşınan sundurmalı bir son cemaat mahalli yer almaktadır. Yine mevcut izlerden son cemaatin sağ ve sol bölümleri, harim giriş aksı zemininden, seki şeklinde yükseltilmiştir. Buradaki mimari ve plan şemasını Kırıkkale-Balı Şeyh Yukarı Câmî¹⁵, Burdur-Dengere Köyü Câmî¹⁶, Konya-Doğanhisar Ulu Câmî¹⁷, Bilecik-Osmaneli Rüstem Paşa Câmî¹⁸, Bolu-Mudurnu Kanuni Sultan Süleyman Câmî¹⁹, Bolu-Karaköy Cuma Câmî²⁰, Ankara-Kalecik Saray Câmî²¹, Ankara-Kazan Sarayköy (Piri Paşa) Câmî²² ve Ankara-Ayaş'taki Bünyamin Ayâşi²³, Sinanlı²⁴ ve Killik²⁵ Câimleri gibi dönemin benzer örneklerinde de görmekteyiz.

Câminin cepheleri, Osmanlı'nın Klasik Devir dini mimari özelliklerindeki gibi sivri kemerli ve iki sıra sistemindeki pence-

¹⁵ Anonim, *Türkiye'de Vakıf Abideler Ve Eski Eserler 1*, Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları, 2. Baskı, Ankara-1983, s. 511-513.

¹⁶ Anonim, *Türkiye'de Vakıf Abideler Ve Eski Eserler 2*, Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları, 1. Baskı, Ankara-1977, s. 400-404.

¹⁷ Haşim Karpuz, *Türk Kültür Varlıkları Envanteri Konya 42*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1. Baskı, Ankara-2009, Cilt 3, s. 1716-1720.

¹⁸ Anonim, *Türkiye'de Vakıf Abideler 2*, s. 101-105.

¹⁹ Anonim, *Türkiye'de Vakıf Abideler 2*, s. 378-379.; Bolu Valiliği, *Bolu Taşınmaz Kültür ve Tabiat Varlıkları Envanteri*, 1. Baskı, Ankara-2011, s. 393.

²⁰ Anonim, *Türkiye'de Vakıf Abideler 2*, s. 322-327.

²¹ Bu cami her ne kadar 15. yüzyılın sonlarına tarihlendirilse de plan ve mimari tarz bakımından Hüsâmeddin Ankaravî Câmî ile bezer özellik gösterdiğinden bu bölümde yer verilmiştir. Kalecik Saray Câmî için bakınız; Anonim, *Türkiye'de Vakıf Abideler 1*, s. 472-473.; Yasemin Çağlar, *Kalecik Türk Devri Yapıları*, S.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Konya-2008, s. 42-47.

²² Anonim, *Türkiye'de Vakıf Abideler 1*, s. 469-470.

²³ Anonim, *Türkiye'de Vakıf Abideler 1*, s. 481-483.

²⁴ Anonim, *Türkiye'de Vakıf Abideler 1*, s. 495-498.

²⁵ Anonim, *Türkiye'de Vakıf Abideler 1*, s. 483-487.

re açıklıklarıyla hareketlendirilmiştir. Sivri kemerli ve kesme taş aynalıklı alt sıra pencereler, mevcut izlerden ahşap kapaklı ve demir lokma parmaklıdır. Buradaki pencereler Ankara'daki Kurşunlu, Hallaç Mahmud, Cenab-ı Ahmet Paşa²⁶ ve Kazan Saray Köyü²⁷ Câmileri ile Konya Sultan Selim Câmî²⁸, Ereğli-Boyacı Ali Mescidi²⁹, Bolu-Mudurnu Kanuni Sultan Süleyman Câmî gibi dönemin benzer örneklerinde de karşımıza çıkmaktadır. Üst sıradaki sivri kemerli pencereler ise yine dönemin Ankara'daki Hallaç Mahmud, Cenab-ı Ahmet Paşa, Ayaş Killik, Çamlıdere Peçenek³⁰ Câmileri ile Çankırı Ulu Câmî³¹, Konya'daki Sultan Selim ve Piri Mehmed Paşa Câmilerinde³² olduğu gibi içlik ve dışlıkla kapatılmıştır. Harimin kuzeybatı köşesinde, duvardaki ahşap giriş yuva izlerinden anlaşıldığı üzere, ahşaptan küçük bir mahfilin yer aldığı tahmin etmekteyiz. Cephelerde olduğu gibi harim duvarları da sıvasız ve bezemesizdir. Ancak harim içindeki ahşap elemanların dönem câmî ve mescitlerinde görüldüğü gibi kalemîşi süslemeli olduğunu tahmin etmekteyiz.

Caminin batısında yer alan türbe ise gerek şeyhin vefatı gerekse türbe yapısının malzeme ve teknik bakımından camiyle benzer özellik göstermesi bakımından, câmiden sonraki dönemde yani 16. yüzyılın üçüncü çeyreğinde yapıldığını söylemek mümkündür. Yapının eski fotoğraflarından türbe üzerinin camideki gibi toprak damla örtülü olduğu anlaşılmaktadır. Basık kemerli kapı açıklığının iki yanındaki pencereler ise mevcut izlerden camideki gibi demir lokmalı parmaklıdır.

Sonuç olarak 16. yüzyılın ortasında inşâ edilen Hüsâmeddin Ankaravî Câmî ve Türbesi, Anadolu'da Osmanlı'nın Klasik Devir dini mimarisini temsil etmesi bakımından önemli bir yere sahiptir.

²⁶ Gönül Öney, *Ankara'da Türk Devri Yapıları*, Ankara Üniversitesi Sil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Yayınları, Ankara-1971, s. 55-60.

²⁷ Anonim, *Türkiye'de Vakıf Abideler 1*, s. 469-470.

²⁸ Remzi Duran, "Osmanlı Dönemi Konya Yapılarında Madeni Pencere Şebekeleri", *İpek Yolu Konya Kitabı X*, Konya-Aralık 2007, Konya-2007, s. 293. (291-312)

²⁹ Gülay Apa, *Konya-Ereğli Türk Devri Mimarisi*, 1. Baskı, Konya-2008, s. 15-18.

³⁰ Anonim, *Türkiye'de Vakıf Abideler 1*, s. 504-506.

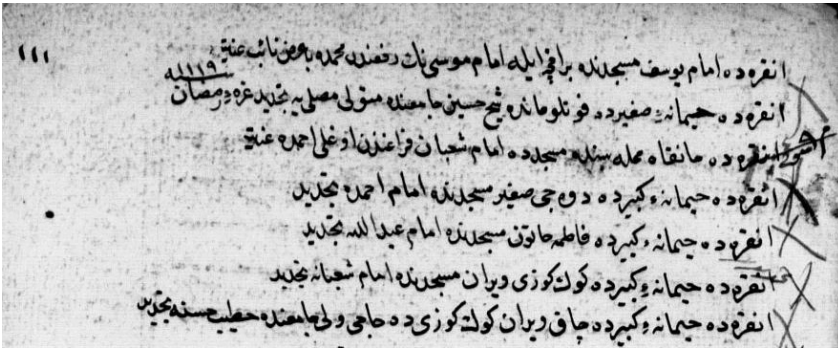
³¹ Çankırı Valiliği, *Çankırı Kültür Envanteri*, 1. Baskı, Ankara 2014, s. 165-166.

³² Ali Baş, "Konya'daki Klasik Dönem Osmanlı Yapıları", *İpek Yolu Konya Kitabı IX*, Konya-Aralık 2006, s. 216-218. (215-233)

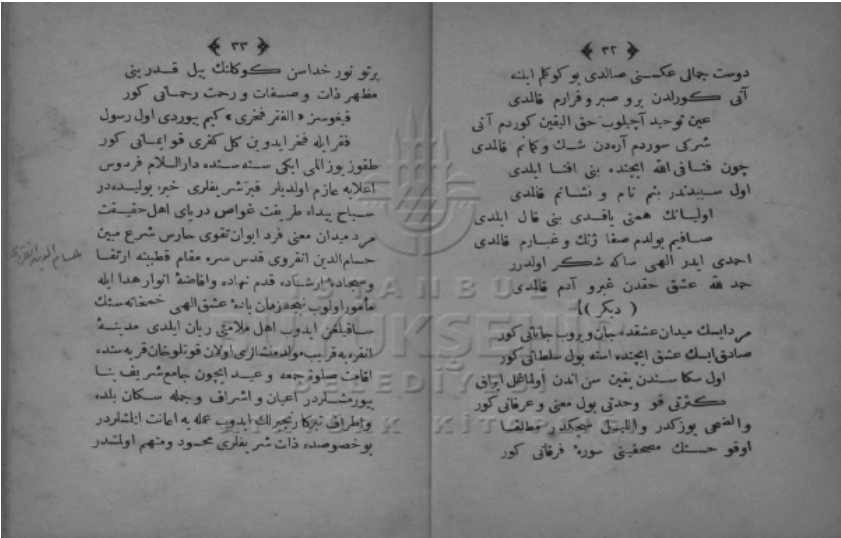
Kaynakça

- Başbakanlık Osmanlı Arşivi, A.}MKT.DV..., 53/35, H.12/CA/1268
- Başbakanlık Osmanlı Arşivi, MVL., 336/13, H.05/N/1269
- Başbakanlık Osmanlı Arşivi, İ..MVL., 276/10748, H.19/N/1269
- Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi, 3474 Numaralı Bursa Şer'iyye Sicil Kaydı
- Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi, 1067 Numaralı Şahsiyet Kayıt Defteri, s. 111.
- Anonim, Türkiye'de Vakıf Abideler Ve Eski Eserler 1, Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları, 2. Baskı, Ankara-1983.
- Anonim, Türkiye'de Vakıf Abideler Ve Eski Eserler 2, Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları, 1. Baskı, Ankara-1977.
- Apa, Gülay, *Konya-Ereğli Türk Devri Mimarisi*, 1. Baskı, Konya-2008.
- Asır Proje Restorasyon Mimarlık Arşivi, Ankara-Haymana, Hüsâmeddin Ankaravî Câmii ve Türbesinin Rölöve, Restitüsyon ve Restorasyon Projeleri ve Raporları (2016). Ankara 2 Numaralı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Arşivi (Kurul Karar Tarih ve Numara: 22/02/2016 - 1842).
- Baş, Ali, "Konya'daki Klasik Dönem Osmanlı Yapıları", *İpek Yolu Konya Kitabı IX*, Konya-Aralık 2006, s. 215-233.
- Bolu Valiliği, *Bolu Taşınmaz Kültür ve Tabiat Varlıkları Envanteri*, 1. Baskı, Ankara-2011.
- Çağlar, Yasemin, *Kalecik Türk Devri Yapıları*, S.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Konya-2008.
- Çankırı Valiliği, *Çankırı Kültür Envanteri*, 1. Baskı, Ankara 2014.
- Dağlı, Yücel-Kahraman, Seyit Ali, *Günümüz Türkçesiyle Evliya Çelebi Seyahatnamesi: Bursa-Bolu-Trabzon-Erzurum-Azerbaycan-Kafkasya-Kırım-Girit*, YKY, 1. Baskı, Cilt 2, Kitap 2, İstanbul, 2005.
- Duran, Remzi, "Osmanlı Dönemi Konya Yapılarında Madeni Pencere Şebekeleri", *İpek Yolu Konya Kitabı X*, Konya-Aralık 2007, Konya-2007, s. 291-312.
- Ebu Rıdvan Mustafâ Sadık el-Vicdânî, *Melâmîlik*, Evkâf-ı İslâmiye Matbaası, İstanbul-R.1338-1340/M.1922-1924.
- Er, Şaban, *Melâmîlik ve Osmânî Devri Melâmîleri*, Kutup Yıldızı Yayınları, 1. Baskı, İstanbul-2015.
- Gölpınarlı, Abdülbakî, *Melamîlik ve Melamiler*, Devlet Matbaası, İstanbul-1931.
- Kara, Mustafa, "Melâmetiye", *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası*, Prof. Dr. S.F. Ülgener'e Armağan, İstanbul-1987, Cilt 43, s. 561-598.
- Kara, Mustafa, *Tasavvuf ve Tarikatlar Tarihi*, Dergâh Yayınları, 12. Baskı, İstanbul-2014.
- Karpuz, Haşim, *Türk Kültür Varlıkları Envanteri Konya 42*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1. Baskı, Ankara-2009, Cilt 3.
- Kılıç, Mahmud Erol, *Anadolu Tasavvuf Tarihine Notlar I*, Sufi Kitap, 1. Baskı, İstanbul-2016.

- La'lizâde Abdülbâki, *Menâkıb-ı Melâmîyye-i Bayramîyye*, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kitaplığı, No: O.E.603
- La'lizâde Abdülbâki, *Tarikat-ı Aliye-i Bayramiyeden Taiife-i Melamiyenin Anane-i İradetleri Ve Keyfiyet-i Sohbetleri Ve Aşk-i Muhabbetullaha Cümleden Ziyade Rağbetleri Beyanındadır*, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kitaplığı, No: 316.
- Müstakimzâde Süleyman Sadeddin b. Abdurahman, *Menakıb-ı Melamiye-i Şuttariye-i Bayramiye*, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kitaplığı, No: O.E.481.
- Ocak, Ahmet Yaşar, *Osmanlı Toplumunda Zındıklar ve Mülhidler 15-17. Yüzyıl*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 4. Baskı, İstanbul-2013.
- Ocak, Ahmet Yaşar, *Yeniçağlar Anadolu'sunda İslam'ın Ayak İzleri Osmanlı Dönemi*, Kitap Yayınevi, 2. Baskı, İstanbul-2012.
- Osmânzâde Hüseyin Vassâf, *Sefîne-i Evliyâ*, Hazırlayanlar: Mehmet Akkuş-Ali Yılmaz, Kitapevi, 3. Baskı, İstanbul-2015, Cilt 2.
- Öney, Gönül, *Ankara'da Türk Devri Yapıları*, Ankara Üniversitesi Sil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Yayınları, Ankara-1971.
- Sarı Abdullah Efendi, *Semerâtü'l-fuâd fîl-mebdei vel-meâd*, Evkâf-ı İslâmiye Matbaası, İstanbul-1288.
- Şahin, Haşim, "İkinci Devre (Bayrâmî) Melâmiliğine Genel Bir Bakış", *Uluslararası Melâmilik ve Seyyid Muhammed Nûru'l-Arabî Sempozyumu Bildirileri*, 9-10. Mayıs 2015 Antalya, Ankara-2016, s. 55-77.
- Şapolyo, Enver Behnan, *Mezhepler ve Tarikatlar Tarihi*, Elif Kitapevi, 2. Baskı, İstanbul-2004.
- Velioğlu, Tarık, *Osmanlı'nın Manevi Sultanları*, Ufuk Yayınları, 3. Baskı, İstanbul-2012.

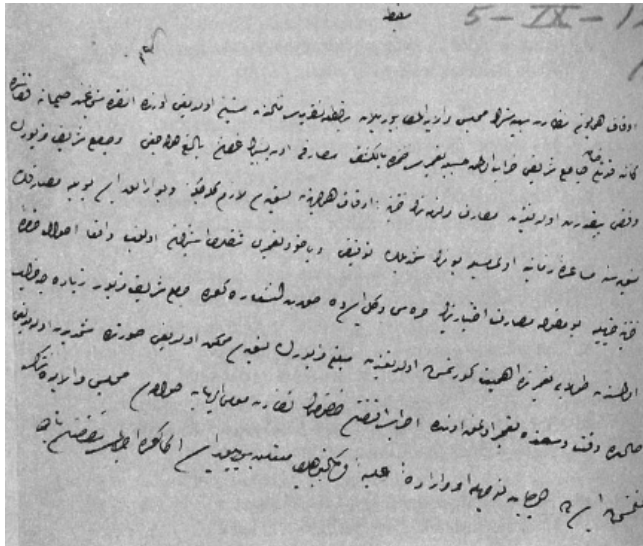

- 1119 târihli vakıf şahsiyet kaydı, (VGMA, 1167, 111, 2. satır)
 "Ankara'da Haymana-i Sağır (Küçük Haymana) Kutluhan'da Şeyh Hüseyin Câmî'nde müteveli müsliye teccid gurre-i Ramazan 1119 (M. 1707)"

Lalizâde Abdülbaki'nin eserinde Hüsâmeddin Ankarâvî bahsi
Sene 1175 [1761-62] İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk
Kitaplığı Sayısal Nüshası

“...medine-i Ankara'ya karîb Kutluhan karyesinde ikamet-i salat-ı
cumâ ve ıyd için câmi-i şerif binâ buyurmuşlardır.”

Câminin tamiriyle ilgili Hicrî 5 Ramazan 1269 [12 Haziran
1853] tarihli belge (Ş. Er, 2015, s.208-209)

Mazbata

Evkâf-ı Hümayûn Nezâret-i Behiyyesi'nin Meclis-i Vâlâ'ya i'tâ buyurulan mazbata takriri me'âlinde müstebân olduğu üzere, Ankara Sancâğı'ndan Haymana Kazası'nda kâ'in Kutluhân Câmî-i Şerifi harâb olmuş olmak hasebiyle, ta'mîri zımnında bi'l-keşf mesârif-i "Onbeşbin" Gurûş'a bâliğ olacağı ve câmî-i şerîf-i mezbûrun vakfı bi-kudret olduğundan, mesârif-i melzûmenin Evkâf-ı Hümayûn'dan tesviyesi lâzıme geleceğine ve bu aralık ise böyle mesârifin tesviyesine müsâ'ade-i zemâniyye olmamasıyla, bunun şimdilik tevki' ve yâhûd ta'mîri Nezâret'den istizân olunup; vâki'â Emvâl-i Dâire-i Hazîne cihetiyle bu makûle mesârif-i ihtiyârinin sırası değil ise de, sûret-i iş'âra göre câmî-i şerîf-i mezbûr, ziyâdece harâb olmasından dolayı, ta'mirinde ehemmiyyet görünmüş olduğundan, meblağ-ı mezbûrun tesviyesi mümkün olduğu sûrette şimdiden, olamadığı hâlde vakt-i vüs'atde ta'mîr olunmak üzere icrâ-yı iktizâsı husûsunun nezâret-i mûmâ ileyhâya havâlesi Meclis-i Vâlâ'da tezekkür kılınmış ise de, ol bâbda ne veçhile Emr u İrâde-i Aliyye-i Vekâlet-penâhileri müte'allık buyurulur ise, ana göre icrâ-yı muktezâsı babında.

Câmî ve türbenin kuzeyden görünüşü (Haziran 2014)

Câmi ve türbenin güneyden görünüşü (Haziran 2014)

Câminin son cemaat yeri kalıntısı (Haziran 2014)

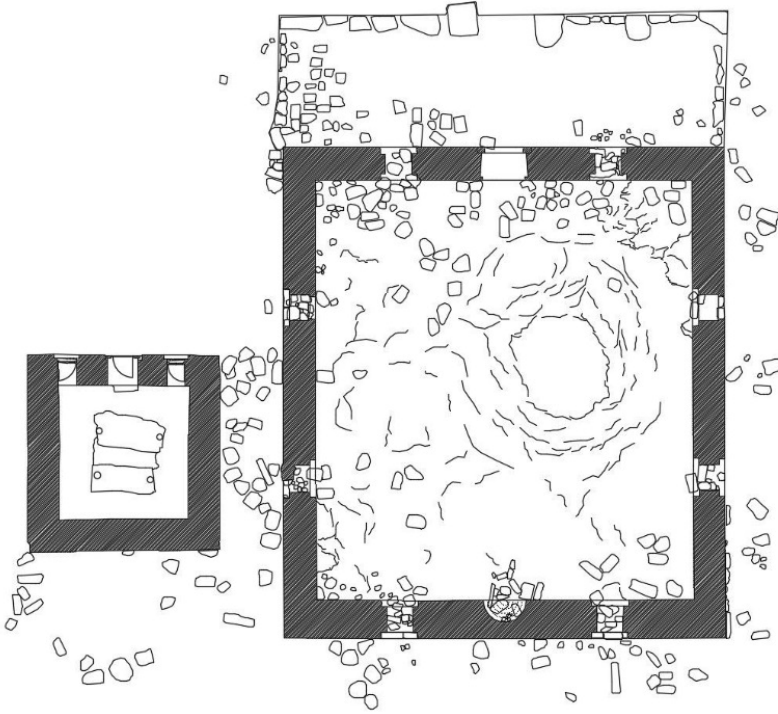
Câmi harimi genel görünüşü (Haziran 2016)

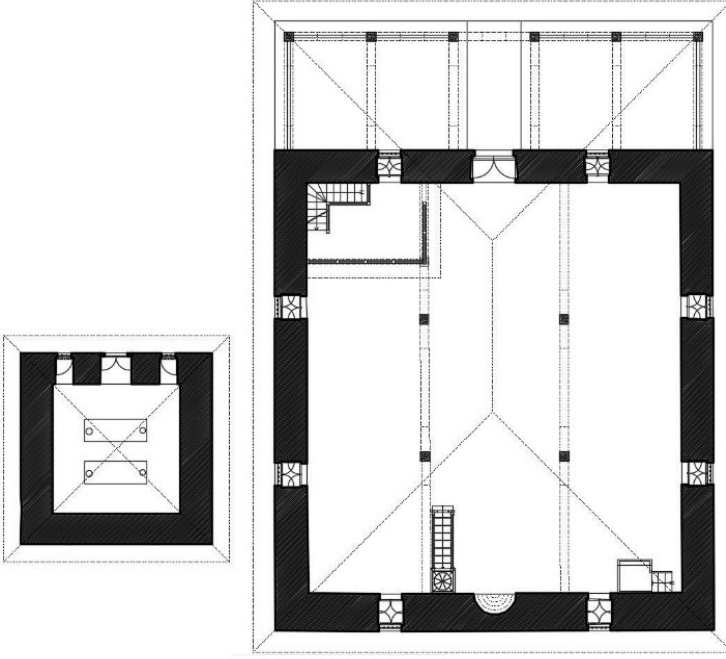
Türbenin giriş cephesi (Haziran 2016)

Türbenin içi (Haziran 2016)

Câmi ve türbenin rölöve çizimleri (Asır Proje arşivi)

Câmi ve türbenin restorasyon projesi (Asır Proje arşivi)

Ankara, Kazan
Saraykoy Câmii

Ankara, Kalecik
Saray Câmii

Kırıkkale, Balıseyh
Yukarı Câmii

Bolu, Mudurnu
Bolu, Mudurnu Kânûnî
Sultan Süleyman Câmii

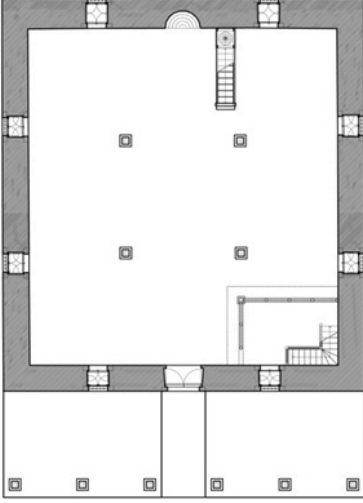

Bilecik, Osmaneli
Rüstem Paşa Câmii

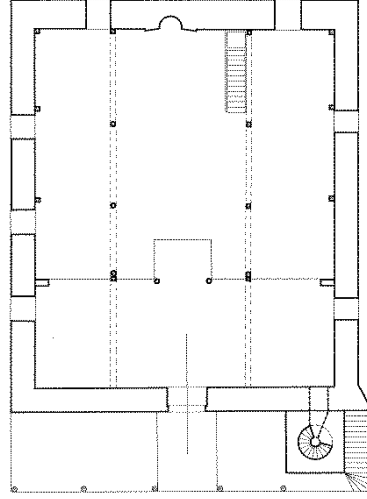

Bolu, Karaköy
Cuma Câmii

Karşılaştırmalı Çalışma: Cephe örnekleri

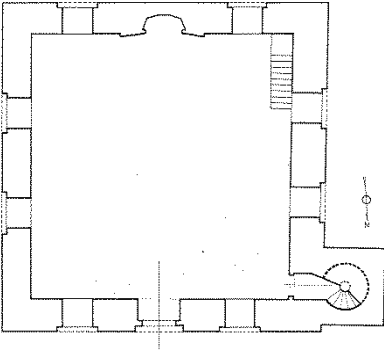

Ankara, Haymana
Hüsameddin Ankaravî Câmii

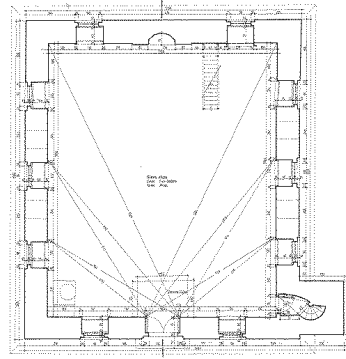

Kırıkkale, Balıışeyh
Yukarı Câmii

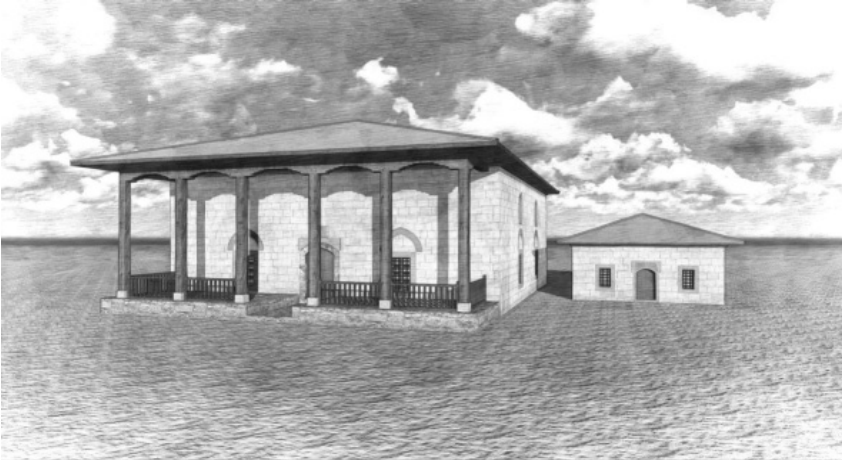
Karşılaştırmalı Çalışma: plan örnekleri

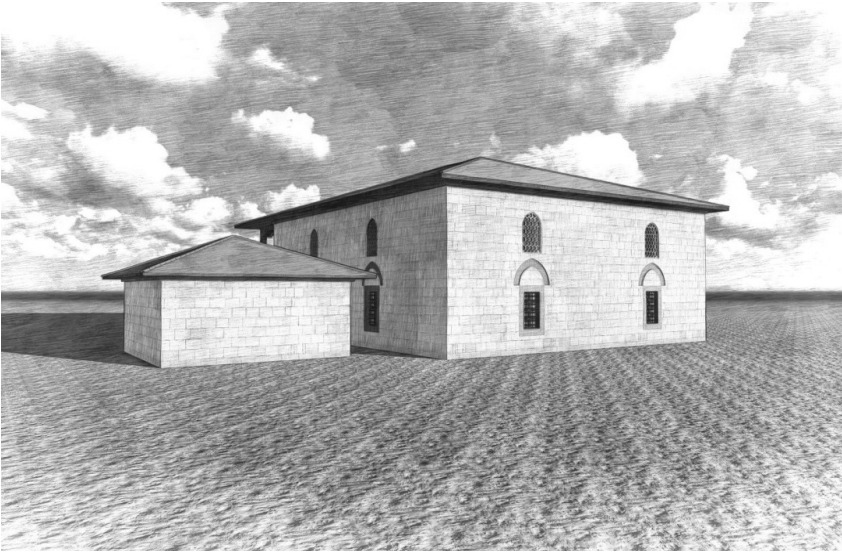
Ankara, Kalecik
Saray Câmii

Ankara, Kazan
Sarayköy Câmii

Câmi ve türbenin restitüsyon denemesi (Asır Proje arşivi)

Câmi ve türbenin restitüsyon denemesi (Asır Proje arşivi)